

torem armorum suorum, postremum etiam accusatorem suum: reus enim Milonis lege (1) Plotia, fuit Clodius, quoad vixit. Quo tandem animo hoc (2) tyrannum illum tulisse creditis? quantum odium illius, et in nomine iniusto, quam etiam iustum fuisse?

3 Reliquum est, ut iam (3) illum natura ipsius consuetudoque defendat (4) hunc autem haec eadem coarguant. Nihil per vim (5) unquam Clodius, omnia per vim Milo. Quid ergo, iudices? quum moerentibus vobis, urbe cessi, iudiciumne timui? non servos (6), non arma, non vim? quae fuisset igitur causa iusta restituendi mei, nisi fuisset iniusta eiiciendi? Diem mihi credo dixerat: (7) multam irrogarat: actionem (8) perduellionis (9) intenderat: et mihi videlicet in causa, aut mala, aut mea, non et praeclarissima et vestra, iudicium timendum fuit. Servorum et egentium civium et facinorosum armis meos cives, meis consiliis periculisque servatos, pro me obici nolui. Vidi enim vidi hunc ipsum Q. Hortensium, lumen et ornamentum reipublicae, paene interfici servorum manu, cum mihi (10) adesset; qua in turba C. Vibienus, senator, vir optimus, cum hoc quum esset una, ita est (11) mulcatus, ut vitam amiserit. Itaque quando (12) illius postea sica illa, quam a Catilina acceperat, conqueivit? Haec intentata nobis est: huic ego

(1) Tulit legem Plotius Sylvanus ut de iis, qui vim publicam armatis hominibus fecissent, quaestio constitueretur. Reus igitur erat legis Plotiae Clodius, quia vim fecerat fabris Ciceronis domum aedificantibus, dum ipse exsularet.

(2) Clodium.

(3) Clodium.

(4) Milonem.

(5) Ironice.

(6) Quando Cicero factus est reus a Clodio, mulata veste populo supplicavit: at Clodius hominibus contumeliosis stipatus mu-

lacionem vestis et eius habitum petulanter exagitans, supplicationes impediabat.

(7) Mullam irrogare est rogare populum, ut nullam alicui velit imponere.

(8) Perduellio ille dicebatur ab antiquis, qui hostis a nobis.

(9) Intendere, verbum est iuris, idem significans, ac crimen in adversarium iacere.

(10) Patrocinaretur.

(11) Male tractatus.

(12) Clodius qui Catilinae amicus fuerat.

vos obici pro me non sum passus: haec insidiata (1) Pompeio est; haec istam Appiam viam, monumentum sui nominis, nece Papirii cruentavit: haec, haec eadem, longo intervallo conversa rursus est in me; nuper quidem, ut scitis, me ad (2) Regiam paene confecit. Quid simile Milonis? cuius vis omnis haec semper fuit, ne P. Clodius, cum in iudicium (3) detrahi non posset, vi oppressam civitatem teneret. Quem si interficere voluisset, quantae, quoties occasiones, quam praeclarae fuerunt? Potuitne, quum domum ac Deos Penates suos, illo oppugnante, defenderet, iure se ulcisci? potuitne, cive egregio, et viro fortissimo (4), P. Sextio, collega suo vulnerato? potuitne Q. Fabricio, viro optimo, cum de re ditu meo legem ferret, pulso, crudelissima in foro caede facta? potuitne, L. Caecilio, iustissimi fortissimique praetoris oppugnata domo? potuitne illo die, cum est lata lex de me? cum totius Italiae concursus, quem mea salus concitaret, facti illius gloriam libens agnovisset: ut, etiamsi id Milo fecisset, cuncta civitas eam (5) laudem pro sua vindicaret. Atqui id erat tempus. Clarissimus et fortissimus consul, inimicus Clodio, P. Lentulus, ultor sceleris illius, propugnator senatus, defensor vestrae voluntatis, patronus illius publici consensus, restitutor salutis meae: septem praetores, octo tribuni pl., illius adversarii, defensores mei: Cn. Pompeius auctor et dux mei reditus, illius hostis: cuius sententiam senatus omnis de salute mea gravissimam et ornatissimam secutus est: qui populum R. cohortatus est: qui cum de me de-

(1) Collocaverat enim Clodius sicarium in insidiis ad Pompeium occidendum.

(2) Regia locus est in via sacra extra Romam positus, sic appellatus, quia ibi Pompilius rex rom. il. habitavit.

(3) Pertrahi.

(4) Vulneratus fuerat P. Sextius, cum pugnaret contra Clodium et Pisonem et Gabinium consules, male ferentes reditum Ciceronis in patriam.

(5) Intelligit eam laudem, quam sibi peperit Milo ob interfectum Clodium.

cretum (1) Capuae fecisset, ipse cunctae Italiae cupienti et eius fidem imploranti (2) signum dedit, ut ad me restituendum Romam concurrerent. Omnia tum denique in illum odia civium ardebant desiderio mei: quem si qui tum interemisset, non de impunitate eius, sed de praemiis cogitaretur. Tamen se Milo continuit, et P. Clodium in iudicium bis, ad vim namquam vocavit. Quid? privato (3) Milone, et reo ad (4) populum, accusante P. Clodio, cum in Cn. Pompeium (5) pro Milone dicentem impetus factus est: quae tum non modo occasio, sed etiam causa illius opprimendi fuit? Nuper vero, cum M. (6) Antonius summam spem salutis bonis omnibus attulisset, gravissimamque adolescens nobilissimus reipublicae partem fortissime suscepisset, atque illam (7) belluam, iudicii laqueos declinantem, iam irretitam teneret: qui locus, quod tempus illud, Dii immortales! fuit? Cum se ille fugiens in scararum tenebras abdidisset, magnum Miloni fuit conficere illam pestem nulla sua invidia, Antonii vero maxima gloria? Quid? comitiis (8) in campo quoties potestas fuit? cum ille vi in (9) septa irrupisset, gladios distringendos, lapides iaciendos curasset, deinde subito, vultu Milonis perterritus, fugeret ad Tiberim, vos et omnes boni vota faceretis, ut Miloni uti virtute sua liceret?

Quem igitur cum omnium gratia noluit, hunc voluit cum aliquorum querela? quem iure, quem loco,

(1) Quod fecerunt Capuani, ut Cicero restitueretur.

(2) Id est cohortatus est.

(3) Qui functus fuerat magistratus, privatus dicebatur. Nemo autem poterat eum accusare, qui gereret magistratum.

(4) Ad populum.

(5) Pompeio enim pro Milone dicenti clamoribus perpetua oratione restitit Clodiani.

(6) Fuit hic M. Antonius ille,

qui civile bellum gessit cum Augusto, qui insecutus fuerat Clodium, ut eum interficeret.

(7) Clodium intelligit, ducta allegoria a belluis, quae venatorum laqueos devitant.

(8) Martio scilicet, ubi comitia habebantur.

(9) Cum comitia habebantur, populus quibusdam septis seu ligneis repagulis concludebatur.

quem tempore, quem impune non est ausus, hunc iniuria, iniquo loco, alieno tempore, periculo capitis, non dubitavit occidere? Praesertim, iudices, cum (1) honoris amplissimi contentio, et dies comitorum (2) subesset: quo quidem tempore (scio enim, quam timida sit ambitio, quantaque et quam sollicita cupiditas consulatus) omnia non modo quae reprehendi palam, sed etiam quae obscure cogitari possunt, timemus: rumorem, fabulam fictam, falsam perhorrescimus: ora omnium atque oculos intuemur. Nihil enim est tam molle, tam tenerum, tam aut fragile, aut flexibile, quam voluntas erga nos sensusque civium: qui non modo improbitati irascuntur (3) candidatorum, sed etiam in recte factis saepe fastidiunt. Hunc diem igitur (4) campi speratum atque exoptatum sibi proponens Milo, cruentis manibus scelus et facinus prae se ferens et confitens, ad illa (5) augusta centuriarum auspicia veniebat? quam hoc non credibile in (6) hoc? quam idem in Clodio non dubitandum, qui se, interfecto Milone, regnaturum putaret? Quid? quod caput 4 audaciae est, iudices, quis ignorat maximam illecebram esse peccandi, impunitatis spem? in utro igitur haec fuit? in Milone? qui etiam nunc reus est facti, aut praeclari, aut certe necessarii? an in Clodio? qui ita iudicia poenamque contemserat, ut eum nihil delectaret, quod aut per naturam fas esset, aut per leges liceret?

Sed quid ego argumentor? quid plura disputo? te, 5 Q. Petilli, appello, optimum et fortissimum civem: te, M. Cato, testor, quos mihi divina quaedam sors dedit iudices. Vos ex M. Favonio audistis, Clodium sibi dixisse, et audistis, vivo Clodio, periturum Mi-

(1) Consulatus.

(2) Instaret.

(3) Qui petebant magistratum, candida veste utebantur, ut ab omnibus viderentur.

(4) Comitorum.

(5) Id est comitia centuriata quibus consules fiebant, quae vocat augusta, quia sancta, quod augurio consecrata essent.

(6) Milone videlicet.

lonem triduo; post diem tertium gesta res est, quam dixerat. Cum ille non dubitarit aperire, quid cogitaret, vos potestis dubitare, quid fecerit? Quemadmodum igitur eum dies non fefellit? dixi equidem modo. Dictatoris Lanuvini stata sacrificia nosse, negotii nihil erat; vidit necesse esse Miloni proficisci Lanuvium illo ipso, quo profectus est, die: itaque avertit. At quo die? quo, ut ante dixi, insanissima concio ab ipsius (1) mercenario tribuno plebis est concitata: quem diem ille, quam concionem, quos clamores, nisi ad cogitatum facinus approperearet, numquam reliquisset. Ergo illi ne causa quidem itineris, etiam causa manendi: Miloni nulla facultas manendi, exeundi non causa solum, sed etiam necessitas fuit. Quid? si, ut ille scivit, Milonem fore eo die in via, sic Clodium Milo ne suspicari quidem potuit? Primum quaero, qui scire potuerit: quod vos idem in Clodio quaerere non potestis. Ut enim neminem alium, nisi T. (2) Patinam, familiarissimum suum, rogasset, scire potuit, illo ipso die Lanuvii a dictatore Milone prodi flaminem necesse esse: sed erant permulti alii, ex quibus id facillime scire posset: omnes scilicet Lanuvini. Milo de Clodii reditu unde quaesivit? quaesierit sane: videte, quid vobis largiar: servum etiam, ut Q. Arrius, meus amicus, dixit, corruerit. Legite (3) testimonia testium vestrorum. Dixit C. Cassinius Schola (4) Interamnas familiarissimus, et idem comes P. Clodii: cuius iam pridem testimonio Clodius eadem hora Interamnae fuerat et Romae, P. Clodium illo die in (5) Albano mansurum fuisse: sed subito ei esse nun-

(1) Fuit hic Q. Pompeius, qui quo die Clodius occisus est, turbulentam concionem habuit contra Milonem et Ciceronem: mercenarius autem dicitur, quia pecunia corruptus.

(2) T. Patinas familiaris erat Clodio, a quo potuit edoceri, Milonem venturum esse Lanuvium.

(5) Testimonia sunt testium dicta, quae saepe in iudiciis legi iubebantur: hic autem lecta sunt.

(4) Interamnas fuit gentile nomen ab Interamna Umbriae civitate sic dicta, quasi inter amnes.

(3) Albanus ager est dictus ab Alba urbe, et in eo Clodius villam habebat.

ciatum (1), Cyrum architectum esse mortuum: itaque Romam repente constituisse proficisci: dixit hoc comes item P. Clodii, C. Clodius. Videte, iudices, quanta res his testimoniis sint confectae. Primum certe liberatur Milo, non eo consilio profectus esse, ut insidiaretur in via Clodio; quippe qui ei obvius futurus omnino non erat. Deinde (non enim video, cur non meum quoque agam negotium) scitis, iudices, fuisse, qui in hac rogatione suadenda dicerent, Milonis manu caedem esse factam, consilio vero (2) maioris alicuius. Me videlicet latronem ac sicarium (3) abiecti homines et perditii describebant (4). Iacent suis testibus hi, qui Clodium negant eo die Romam, nisi de Cyro audisset, fuisse rediturum. Respiravi: liberatus sum: non vereor, ne, quod ne suspicari quidem potuerim, videar id cogitasse. Nunc persequar cetera. Nam occurrit illud: igitur ne Clodius quidem de insidiis cogitavit, quoniam fuit in Albano mansurus. Siquidem (5) exiturus ad caedem e villa non fuisset. Video enim illum, qui dicitur de Cyri morte nunciasset, non id nunciasset, sed Milonem appropinquare. Nam quid de Cyro nunciaret, quem Clodius Roma proficiscens reliquerat morientem? una fui, testamentum simul obsignavi cum Clodio, testamentum autem palam fecerat, et illum heredem et me scripserat. Quem pridie (6) hora tertia animam efflantem reliquisset, eum mortuum postridie hora decima (7) ei nunciabatur? Age, sit ita factum: quae causa, cur Romam properaret, cur in (8) noctem se coniceret? quid afferebat festinationis? quod heres erat? primum erat nihil, cur properato opus esset: deinde, si quid esset, quid tandem erat, quod ea

(1) Erat is aedificandi magister.

(2) Ciceronis videlicet, qui cum esset consularis, maiori dignitate Miloni praestabat.

(3) Clodiani.

(4) Convincuntur.

(5) Haec verba respondentis sunt.

(6) Idest nona nostra ante meridiem.

(7) Idest nostra quarta vespertina.

(8) Idest prope noctem viae se committeret.

nocte (1) consequi posset, amitteret autem, si postridie mane Romam venisset? Atque, ut illi nocturnus ad urbem adventus vitandus potius, quam expetendus fuit: sic Miloni, cum insidiator esset, si illum ad urbem noctu accessurum sciebat (2), subsidendum atque expectandum fuit.

PRIMAE PARTIS CONFIRMATIONIS

SECUNDUM ARGUMENTUM

Idem, quod antea, probat orator a concomitantibus, et primo ab adiunctis loci, in quo debuisset Milo insidias parare, nec paravit; a loco in quo nata caedes est, num. 1: ab habitu et comitatu utriusque, num. 2: amovet crimen a Milone ab imbecillitate Clodii, ab obligatione, quam habebat Milo se defendendi, ab incerto pugnatum exitu, ab imperitia, ebrietate et negligentia Clodii, num. 5.

1 Noctu, insidioso et pleno latronum in loco occidisset: nemo ei neganti non credidisset, quem esse omnes saluum, etiam confitentem, volunt (3). Sustinisset hoc crimen primum ipse ille latronum (4) occultator et receptator locus, dum neque (5) muta solitudo indicasset, neque (6) caeca nox ostendisset Milonem: deinde multi ab (7) illo violati, spoliati, bonis expulsi, multi etiam haec timentes in suspicionem caderent; tota denique rea citaretur Etruria. Atque illo die certe (8) Aricia rediens devertit Clodius ad se in Albanum. Quod nisi sciret Milo (illum Ariciae fuisse), suspicari tamen debuit, eum, etiamsi Romam illo die reverti vellet,

(1) Nihil tunc Romae noctu aut de haereditate, aut apud senatum agere poterat.

(2) Expectandum in insidiis quoad Clodius veniret.

(3) Occultasset.

(4) In via Appia erat locus latrocinii infamis, et eo se recipere ad latrocinandum fures solebant.

(5) Muta, ac si facinus taceret, metaphora sumpta ab hominibus mutis.

(6) Caeca, tanquam non videat, metaphora ducta ab hominibus caecis.

(7) Clodio.

(8) Aricia Latii oppidum est in via Appia.

ad villam suam, quae viam tangeret, deversurum. Cur neque ante occurrit, ne ille in villa resideret; nec eo in loco (1) subsedit, quo ille noctu venturus esset?

Video adhuc constare omnia, iudices: Miloni etiam utile fuisse Clodium vivere: illi ad ea, quae concupierat, optatissimum interitum Milonis, odium fuisse illius in hunc acerbissimum, nullum huius in illum: consuetudinem illius perpetuam in vi inferenda; huius tantum in repellenda: mortem ab illo denunciatam Miloni, et praedictam palam; nihil unquam auditum ex Milone: profectionis huius diem illi notum; reditus illius huic ignotum fuisse: huius iter necessarium; illius etiam potius alienum: hunc prae se tulisse, se illo die Roma exiturum; illum eo die se dissimulasse rediturum: hunc nullius rei mutasse consilium; illum causam mutandi consilii finxisse: huic, si insidiaretur, noctem prope urbem expectandam; illi, etiamsi hunc non timeret, tamen accessum ad urbem nocturnum fuisse metuendum.

Videamus nunc id, quod caput est: locus ad insidias ille ipse, ubi congressi sunt, utri tandem fuerit aptior. Id vero, iudices, etiam dubitandum et diutius cogitandum est? Ante fundum Clodii, quo in fundo, propter insanas (2) illas substructiones, facile mille (3) hominum versabantur valentium, edito adversarii atque excelso loco superiorem se fore putabat Milo, et ob eam rem eum locum ad pugnam potissimum delegerat? an in eo loco est potius expectatus ab eo, qui ipsius loci spe facere impetum cogitarat? Res loquitur, iudices, ipsa: quae semper valet plurimum. Si haec non gesta audiretis, sed picta videretis, tamen appareret, uter esset insidiator, uter nihil cogitaret mali, cum alter veheretur in rheda penulatus, una sederet

(1) Id est furtim sedit in insidiis.

(2) Magna aedificia.

(3) Intelligit operas, quas mul-

tas habebat in hoc fundo Clodius, ut margines et ripas defenderet et reficeret.

uxor. Quid horum non impeditissimum? vestitus, an vehiculum, an comes? quid minus promptum ad pugnam; cum penula irretitus, rheda impeditus, uxore paene constrictus esset? Videte nunc illum, primum egredientem e villa subito: cur vesperi? quid necesse est tarde? qui convenit, praesertim id (1) temporis? Devertit in villam Pompeii. Pompeium ut videret? sciebat in (2) Asiensi esse. Villam ut perspiceret? millies in ea fuerat. Quid ergo erat? mora et tergiversatio: dum hic veniret, locum relinquere noluit.

- 2 Age nunc, iter expediti latronis cum Milonis impedimentis comparate. Semper ille antea cum uxore: tum sine ea. Nunquam non in rheda: tum in equo. Comites graeculi, quocumque ibat, etiam cum in castra (3) Etrusca properabat: tum (4) nugarum in comitatu nihil. Milo, qui numquam, tum casu pueros (5) symphonicos uxoris ducebat, et ancillarum greges. Ille, qui semper secum scorta, semper (6) exoletos, semper lupas duceret, tum neminem, nisi ut virum (7)
- 3 a viro lectum esse diceret. Cur igitur victus est? quia non semper viator a latrone, nonnunquam etiam latro a viatore occiditur: quia, quamquam paratus in imparatos Clodius, tamen (8) mulier inciderat in viros. Nec vero sic erat unquam non paratus Milo contra illum, ut non satis fere esset paratus. Semper ille, et quantum interesset P. Clodii, se perire, et quanto illi odio esset, quantum ille auderet, cogita-

(1) Mense februario.

(2) Alsium oppidum est ad ostia Tiberina, vulgo *Geri*.

(3) Castra Etrusca, ad quae pergebat Clodius, ut se copularet Catilinae ibi bellum gerenti contra rempublicam.

(4) Ancillas et pueros ad nugas comparatos.

(5) Musicos qui cantu Faustam uxorem oblectabant.

(6) Verbum istud *exoletus* significat scortum masculum adultae aetatis, ut docet Valla.

(7) Animum intendit ad morem Romanorum, qui militibus potestatem faciebant, ut singuli singulos sibi notos eligerent, cum periculum aliquod sibi imminere prospicerent.

(8) Vocat mulierem Clodium, quia erat vir effeminatus.

bat. Quamobrem vitam suam, quam maximis praemiis propositam et paene addictam sciebat, nunquam in periculum sine praesidio et sine custodia proiciebat. Adde casus, adde incertos exitus pugnarum, Martemque (1) communem: qui saepe spoliandam et exultantem evertit, et perculit (2) ab abiecto. Adde inscientiam (3) pransi (4), poti, oscitantis ducis, qui cum a tergo hostem interclusum reliquisset, nihil de eius extremis comitibus cogitavit; in quos incensus ira, vitamque domini desperantes cum incidisset (5), haesit in iis poenis, quas ab eo servi fideles pro domini vita expetiverunt.

PRIMAE PARTIS CONFIRMATIONIS

TERTIUM ARGUMENTUM

Obiiciebant adversarii Milonem servos suos manumisisse, ne dati in quaestionem eum accusarent. Refellit hoc Cicero testimonio Catonis, num. 1: addit insuper, quaestiones Milonem non urgere, cum illis subiecti sint servi inimici illisque praefuerit fautor occisi, num. 2: ultimo inanes probat propter supplicia iis intentata, qui Milonem defenderent, et praemia iis promissa, qui accusarent, num. 3.

Cur igitur eos (6) manumisit? metuebat scilicet, ne 1 indicarent, ne dolorem perferre non possent, ne tormentis cogerentur, occisum esse a servis Milonis in Appia via P. Clodium confiteri. Quid opus est (7) tortore? quid quaeris? occiderit ne? occidit. Iure, an iniuria? nihil ad tortorem. Facti enim in (8) equuleo

(1) Pugnam ancipitem.

(2) Saepe enim accidit in certaminibus, ut qui prostratus est, surgat, et vincat iam superantem.

(3) Saturi.

(4) Ebrii et negligentis.

(5) Dedit has poenas.

(6) Manumitti servus dicebatur, cum dominus eius aliquod eius-

dem servi membrum tenens, dicebat: *hunc hominem liberum esse volo*, et cum emittebat manu.

(7) Tortor non erat is, qui interficiebat, sed qui torquebat in equuleo.

(8) Equuleus genus est tormenti, in quo ad inveniendam alicuius facti veritatem servi aut malefici torquebantur.

quaestio est, iuris in iudicio. Quod igitur in causa quaerendum est, id agamus hic: quod tormentis invenire vis, id fatemur. Manu vero cur miserit, si id potius quaeris, quam cur parum amplis affecerit praemiis, nescis inimici factum reprehendere. Dixit enim hic idem, qui omnia semper constanter et fortiter (1), M. Cato, dixitque in turbulenta concione, quae tamen huius auctoritate placata est, non libertate solum, sed etiam omnibus praemiis dignissimos fuisse, qui domini caput defendissent. Quod enim praemium satis magnum est tam benevolis, tam bonis, tum fidelibus servis, propter quos vivit? etsi id quidem non tanti est, quam quod propter eosdem non sanguine et vulneribus suis crudelissimi (2) inimici mentem oculosque satiavit. Quos nisi manumisisset, tormentis etiam dendendi fuerunt conservatores domini, ultores sceleris, defensores necis. Hic vero nihil habet in his malis, quod minus moleste ferat, quam, etiamsi quid ipsi accidat, esse tamen illis meritum praemium persolutum. Sed quaestiones urgent Milonem, quae sunt habitae nunc in atrio (3) Libertatis. Quibusnam de servis, rogas? de P. Clodii. Quis eos postulavit? Appius. Quis produxit? Appius. Unde? ab Appio. Dii boni! quid potest agi severius? de servis nulla lege (4) quaestio est in dominos, nisi de incestu, ut fuit in Clodium. Proxime Deos (5) accessit Clodius, propius quam tum, cum ad ipsos penetrarat: cuius de morte, tamquam de (6) caeremoniis violatis quaeritur. Sed tamen maiores nostri in dominum de servo quaeri

(1) Qui iudex erat in hac causa.

(2) Clodii.

(3) Atria, ubi exercebantur iudicia, vel senatus habebatur, erant iuxta templa; Atrium itaque Libertatis erat iuxta templum deae Libertatis.

(4) Non poterant servi dominum accusare, nisi de incestu, ut in Clodium actum erat, qui de in-

cestu cum sorore fuerat aliquando accusatus.

(5) Connotat scelus a Clodio commissum, qui cum veste muliebri irrepsit in locum abditum, ubi mulieres sacra Bonae Deae faciebant.

(6) locatur hic Cicero, dum ait, quaeri de morte Clodii, ac si Deorum caeremoniae violatae essent.

noluerunt, non quia non posset verum inveniri, sed quia videbatur indignum, et dominis morte ipsa tristius. In reum de servis accusatoris cum quaeritur, verum inveniri potest? Age vero, quae erat, aut qualis quaestio? Heus tu (1), Rufio, verbi causa, cave, sis, mentiaris. Clodius insidias fecit Miloni? Fecit? certa crux. Nullas fecit, sperata libertas. Quid hac quaestione (2) certius? Subito arrepti in quaestionem? tamen separantur a ceteris, et in (3) arcae coniciuntur, ne quis cum iis colloqui possit. Hi centum dies penes accusatorem cum fuissent, ab eo ipso accusatore producti sunt. Quid hac quaestione dici potest integrius? quid incorruptius?

PRIMAE PARTIS CONFIRMATIONIS

QUARTUM ARGUMENTUM

Milonem non fecisse insidias probat a celeritate, qua rediit in urbem Milo, et a securitate, qua se senatui, praesidiis, et Pompeio commisit, num. 1: ab opinione senatus, vulgi et Milonis inimicorum, ipsum post caedem Clodii non esse in urbe rediturum, quem putabant ad civile bellum parari, num. 2: a magnitudine animi, qua Pompeium non timuit, quem Miloni conciliat, suadendo, ne testimoniis credat, quia datus a Licinio homine abiecto, et servis ebris, et a senatore, qui dixit, Milonem gestasse sicam in veste, quod falsum compertum est, num. 3: ea resolvit, quae dicebantur contra Milonem a Pompeio comparata: et ab illo praesidia collocata esse dicit, non contra Milonem, sed ad medelam reipublicae, num. 4: monet Pompeium, ne vanis suspicionibus Milonem, amicis optimum, a se abalienet, ostendens, nihil de eo temere suspicari, quia ipse consul eiecisset Milonem, si eum iudicibus vim illaturum credidisset, num. 5: ultimo ait, praesidia collocata a Pompeio, ut iudices libere ferrent iudicium, num. 6.

Quod si nondum satis cernitis, cum res ipsa tot tam claris argumentis signisque luceat, pura mente

(1) Iam quaestionem proponit orator compellans Rufionem servum.

(2) ironia.

(3) Arcae sunt separatae, quas iuriconsulti malas mansiones appellant.

atque integra Milonem, nullo scelere imbutum, nullo metu perterritum, nulla conscientia exanimatum, Romam revertisse: recordamini per Deos immortales! quae fuerit (1) celeritas reditus eius: qui ingressus in forum, ardente curia: quae magnitudo animi, qui vultus, quae oratio. Neque vero se populo solum, sed etiam senatui commisit: neque senatui modo, sed etiam publicis praesidiis et armis: neque his tantum, verum etiam (2) eius potestati, cui senatus totam rempublicam, omnem Italiae (3) pubem, cuncta populi R. arma commiserat: cui numquam se hic profecto tradidisset, nisi causae suae confideret; praesertim omnia audienti, magna metuenti, multa suspicanti, nonnulla credenti. Magna vis est conscientiae, iudices, et magna in utramque partem: ut neque timeant, qui nihil commiserint; et poenam semper ante oculos versari putent, qui peccarint. Neque vero sine ratione certa causa Milonis 2 semper a senatu probata est. Videbant enim sapientissimi homines facti rationem, (4) praesentiam animi, defensionis constantiam. An vero oblitus estis, iudices, recenti illo nuncio necis Clodianae, non modo inimicorum Milonis sermones et opiniones, sed nonnullorum etiam imperitorum? Negabant eum Romam esse rediturum. Sive enim illud animo irato ac percito fecisset, ut incensus odio trucidaret inimicum, arbitrabantur, eum tanti mortem P. Clodii putasse, ut aequo animo patria careret, cum sanguine inimici explesset odium suum: sive etiam illius morte patriam liberare voluisset non dubitaturum fortem virum, quin, quum suo periculo salutem reipublicae attulisset (5) caederet

(1) Ea enim nocte, qua curia fuit incensa, Milo Romam rediit, licet multi arbitrarentur, eum abire in exsilium.

(2) Pompeii, cui consuli senatus omnem potestatem dederat, ut videret ne quid detrimenti ca-

peret respublica vel propter Milonis potentiam, vel propter Clodianorum factiones.

(3) Iuventutem. (4) Securitatem.

(5) Id est pareret legibus, quae iubent eum exulare, qui civem interfecerit.

aequo animo legibus, secum auferret gloriam sempiternam, nobis haec fruenda relinqueret quae ipse servasset (1). Multi etiam Catilinam atque illa (2) portentosa loquebantur: erumpet, occupabit aliquem locum, bellum patriae faciet. Miseros interdum cives, optime de republica meritos! in quibus homines non modo res praeclearissimas obliviscuntur, sed etiam nefarias suspicantur. Ergo illa falsa fuerunt: quae certe vera exstitissent, si Milo admisisset aliquid, quod non posset honeste vereque defendere.

Quid, quae postea sunt in eum congesta (3)! quae quemvis etiam mediocrium delictorum conscientia perculissent, ut sustinuit? Dii immortales! sustinuit? immo vero ut contempsit, ac pro nihilo putavit! quae neque maximo animo nocens, neque innocens, nisi fortissimus vir, negligere potuisset. Scutorum, gladio- rum (4), spatorum (5) pilorumque etiam multitudinem deprehendi posse indicabatur: nullum in urbe vicum, nullum (6) angiportum esse dicebant, in quo Miloni non esset conducta domus: arma in villam (7) Otriculanam devecta Tiberi: domum in clivo Capitolino scutis refertam: plena omnia malleolorum ad urbis incendia comparatorum. Haec non delata solum, sed paene credita: nec ante repudiata sunt, quam quae- sita. Laudabam equidem incredibilem diligentiam Cn. 3 Pompeii: sed dicam, ut sentio, iudices. Nimis multa audire coguntur, neque aliter facere possunt ii, quibus tota commissa est respublica. Quin etiam fuerit au-

(1) Credebant aliqui, Milonem Catilinae similem, bellum patriae illaturum.

(2) Intelligit, perniciosos eos cives, qui Catilinam secuti sunt, ut Lentulus, Cethegus, et alii quamplurimi.

(3) Sparsa confecta crimina.

(4) Sparus exiguum est telum rusticum.

(5) Pilum telum est missile, tres saltem pedes cum semisse longum, si parvum esset; septem vero cum semisse, quod maius appellabatur, ut ait Vegetius.

(6) Angiportus est vicus exitum non habens.

(7) Otricula urbs Umbriae prope Tiberim, hodie Otricoli.

diendus (1) popa Licinius nescio quis de (2) circo maximo: servos Milonis apud se (3) ebrios factos sibi confessos esse, de interficiendo Cn. Pompeio coniurasse: deinde postea se gladio percussum esse ab uno de illis, ne indicaret. Pompeio in hortos nunciavit. Arcessor in primis: de amicorum sententia rem defert ad senatum. Non poteram in illius mei patriaeque custodis tanta suspicione, non metu examinari: sed mirabar tamen, credi popae: ebriosorum confessionem servorum audiri: vulnus in latere, quod acutum punctum videretur, pro ictu gladiatoris probari. Verum, ut intelligo, cavebat magis Pompeius, quam timebat, non ea solum, quae timenda erant, sed omnino omnia, ne aliquid vos timeretis. Oppugnata domus C. Caesaris, clarissimi et fortissimi viri; per multas noctis horas nunciabatur: nemo audierat (4) celebri loco, nemo senserat: tamen audiebatur. Non poteram Cn. Pompeium, praestantissima virtute virum, timidum suspicari: diligentiam, tota republica suscepta, nimiam nullam putabam. Frequentissimo senatu nuper in Capitolio, senator (5) inventus est, qui Milonem cum telo esse diceret: nudavit se in sanctissimo (6) templo, quoniam vita talis et civis et viri, fidem non faciebat, ut, eo tacente, res ipsa loqueretur. Omnia falsa atque insidiosae ficta comperta sunt.

4 Quod si tamen metuitur etiam nunc Milo, non hoc iam Clodianum crimen (7) timemus, sed tuas Cn. Pompei (te enim iam appello ea voce, ut me exaudire possis) tuas, tuas, inquam, suspiciones perhorrescimus. Si Milonem times, si hunc de tua vita nefarie

(1) Popa sacrificulus est, qui vicimas impacto in frontem maleo caedit. Poparum aliud munus fuit, domos funestas purgare.

(2) Prope circum maximum collegium erat hominum perditissimorum, teste Svetonio.

(3) Habebat enim Licinius ille

popinam in circo maximo, et ibi vinum vendebat.

(4) In via Sacra, prope forum.

(5) Cornificius.

(6) Templum pro senatu, quia senatus in loco auguriis consecrato semper habebatur. V. de hoc Milonis facto Val. Max. l. ii

(7) Clodii caedem.

aut nunc cogitare, aut molitum aliquando aliquid putas; si Italiae delectus, ut nonnulli (1) conquisitores tui dictitarunt, si haec arma, si Capitolinae (2) cohortes, si excubiae, si vigiliae, si delecta iuventus, quae tuum corpus domumque custodit, contra Milonis impetum armata est, atque illa omnia in hunc unum instituta, parata, intenta sunt: magna in hoc certe vis, et incredibilis animus, et non unius viri vires atque opes indicantur; siquidem in hunc unum et praestantissimus dux electus, et tota respublica armata est. Sed quis non intelligit, omnes tibi reipublicae partes aegras et labantes, ut eas his armis sanares et confirmares, esse commissas? quod si Miloni locus (3) datus esset, probasset profecto tibi ipsi, neminem unquam hominem homini cariorem fuisse, quam te sibi: nullum se unquam periculum pro tua dignitate fugisse: cum illa ipsa teterrima (4) peste se saepissime pro tua gloria contendisse: tribunatum suum ad salutem meam, quae tibi carissima fuisset, consiliis tuis gubernatum; se a te postea (5) defensum in periculo capitis, adiutum in petitione praeturae, duos se habere semper amicissimos sperasse, te tuo beneficio, me (6) suo. Quae si non probaret: si tibi ita penitus (7) inhaesisset ista suspicio, nullo ut evelli modo posset: si denique Italia a delectu, urbs ab armis, sine Milonis clade nunquam esset conquietura: nae iste haud dubitans cecisset patria, is, qui ita natus est, et ita consuevit; te, Magne (8), tamen antestaretur, quod nunc etiam facit. Vide quam sit varia vitae commutabilisque ratio, quam vaga volubilisque fortuna,

(1) Exploratores.

(2) Collocatae in Capitolio ad praesidium urbis.

(3) Voluit Milo Pompeium convenire, sed Pompeius vetuit.

(4) Clodio.

(5) Defenderat enim Pompeius Milonem, de vi accusatum a Clodio.

(6) Beneficium intelligit, quo affecerat illum Pompeius, cum eum in urbem revocavit.

(7) Infixa esset.

(8) Id est suae innocentiae te testem adhiberet.

quantae infidelitates in amicis, quam ad tempus (1) aptae simulationes, quantae in periculis fugae proximorum, quantae timiditates. Erit, erit illud profecto tempus, et illucescet aliquando ille dies, cum tu, salutaribus, ut spero, rebus tuis, sed fortasse motu (2) aliquo communium temporum immutatis (qui quam crebro accidat, experti debemus scire), et amicissimi benevolentiam, et gravissimi hominis fidem, et unius post homines natos fortissimi viri magnitudinem animi consideres. Quamquam quis hoc credat, Cn. Pompeium iuris publici, moris maiorum, rei denique publicae peritissimum, cum senatus ei commiserit ut videret, *ne quid respublica detrimenti caperet*: quo uno versiculo satis armati semper consules fuerunt, etiam nullis armis datis: hunc exercitu, hunc delectu dato, iudicium expectaturum fuisse in eius consiliis vindicandis, qui vi iudicia ipsa tolleret? Satis iudicatum est a Pompeio, satis, falso ista conferri in Milonem: qui (3) legem tulit, qua, ut ego sentio, Milonem absolvi a vobis oporteret: ut omnes confitentur, liceret. Quod vero in illo loco, atque illis publicorum praesidiorum copiis circumfusus sedet, satis declarat, se non terrorem inferre vobis (quid enim minus dignum, quam cogere, ut vos eum condemnetis, in quem animadvertere ipse et more maiorum et suo (4) iure posset?), sed praesidio esse; ut intelligatis, contra hesternam (5) concionem illam licere vobis, quod sentiatis, libere iudicare.

(1) Accommodatae.

(2) Discordia civili.

(3) Legem tulerat Pompeius, ut de Clodii morte quaeretur.

(4) Nam consul erat, et poterat sine iudicio Milonem opprimere, propter datam sibi potestatem,

ne quid respublica detrimenti caperet.

(5) Concionem illam seditiosam intelligit, quam pridie, quam hoc iudicium haberetur, habuit Mucianus Plancus, de quo supra.

SECUNDAE PARTIS CONFIRMATIONIS

ARGUMENTA

Gloriosum fuisse Miloni Clodium interficere, probat exemplis Spurii Maelii, et Tib. Gracchi, qui licet non tam perniciosi reipublicae, ut Clodius, tamen cum gloria intersectorum occisi sunt, num. 1: a persona Clodii, et congerie scelerum eiusdem, inde deducens, quae mala reipublicae, civibus romanis, et ceteris quoque imminerent, num. 2: deinde per prosopopoeiam inducit Milonem caedem consententem, quae sensu et gaudio communi est approbata, num. 3: enumerans bona, quae speranda sunt, odium iudicium movet in Clodium, num. 4: addit neminem esse, qui velit eum ab inferis excitare, num. 5: ab honoribus, quos iis Gracchi deferebant, qui cives perniciosos necabant, iisdem dignum Milonem asserit, num. 6: ulterius probat ab ipso Milone, qui caedem fecisse fatebatur, ut sibi et reipublicae consuleret, nec unquam caedis poenitisset, quantumvis nullam inde laudem speraret, num. 7: a Deorum numine, quorum providentia interfectum fuisse Clodium asserit. Hanc autem Deorum providentiam ostendit a magnitudine imperii romani, a sole, a motu coelorum. A consequentibus, mala recensens, quae reipublicae evenissent, si vivus Clodius obtinisset praeturam, vel Milonem interfecisset, cuius amplificat dignitatem cum affectu doloris, num. 8: ultimo profert querelas Clodianorum de caede facta in Appia via, et de curia silentium, atque seditiones ab iis factas in urbe exponit, praedicando Caelii tribuni constantiam in causa Milonis, num. 9.

Nec vero me, iudices, Clodianum crimen movet: 1 nec tam sum demens, tamque vestri sensus ignarus atque expertus, ut nesciam quid de morte Clodii sentiatis. De qua, si iam nollem ita diluere crimen, ut dilui, tamen impune Miloni palam clamare atque mentiri (1) gloriose liceret: occidi, occidi, non Sp. Maelium, qui annona levanda, iacturisque rei familiaris, quia nimis (2) amplecti plebem putabatur, in

(1) Non enim Milo, sed servi Milonis Clodium occiderant. (2) Amare.